

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ФІКСАЦІЇ ШОТЛАНДСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено проблемам історичного розвитку шотландської лексикографії. На матеріалі проаналізованих словників окреслено основні періоди становлення шотландського лексикографічного процесу, визначено загальні та специфічні риси кожного етапу. Встановлено основні принципи лінгвістичного опису лексичних одиниць, що подані в матеріалах різних періодів шотландської лексикографічної практики.

Ключові слова: лексикографія, шотландська мова (Скотс), етапи лексикографічного процесу, історія лексикографії.

На сучасному етапі розвитку мовознавства актуалізується низка питань, які традиційно співвідносяться з проблемним полем соціолінгвістики, зокрема, теоретичні та прикладні аспекти територіального й соціального варіювання мови.

Однак, проблеми нормативності та соціолінгвістичного статусу мов, які функціонують у Шотландії, залишаються поза пильною увагою вітчизняних дослідників. Зауважимо, що в працях зарубіжних і вітчизняних авторів були спроби описати мовну ситуацію Шотландії й визначити статус місцевої мови, але вони не йшли далі загального опису мовної ситуації краю. Також донині відсутній повний нарис історії шотландської лексикографії, оскільки до сьогодні не лише окремі словники, а й цілі словникові жанри відповідної лінгвокультурної традиції не є дослідженими й описаними.

Мета статті – вивчити особливості лексикографічного процесу в Шотландії шляхом аналізу словників. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- встановити джерельну базу словників;
- виявити специфічні риси словників з огляду на їх різновид та спосіб подачі матеріалу;
- окреслити основні періоди шотландського лексикографічного процесу.

Шотландська лексикографія почала формуватись досить пізно порівняно з англійською. Офіційно її початок пов'язують із виданням першого словника шотландської мови "An Etymological dictionary of the Scottish Language" Дж. Джеймисона, що вийшов друком у 1808 р. Единбурзький мовознавець та лексикограф доктор С. Ренні вказує на надзвичайну важливість його праці: "Джеймисон зберіг Скотс тоді, коли вона була на межі повного занепаду. Його словник для шотландців є настільки ж цінним, як словник Семюеля Джонсона – для англійців. Це одна з найважливіших праць європейської лексикографії" [3]. Словник Джеймисона мав значний вплив як на подальший розвиток шотландської лексикографії, так і на фо-

рмування літературних норм свого часу. Зокрема, матеріали цього словника були використані при складанні Шотландського національного словника (SND) й Оксфордського словника англійської мови.

Аналізуючи історію шотландської лексикографії можемо окреслити декілька періодів її розвитку. Перший період (1808–1845 рр.) доцільно охарактеризувати як "донауковий". Головною метою лексикографів цього етапу було встановлення певної форми написання та вживання слів. Таким чином, дефініції слів мали досить розгорнуту структуру, вживання слів у мовленні ілюструвалось цитатами з літератури, вказувалась етимологія слів. Саме тому майже всі словники цього періоду слід вважати нормативними. До них належать: "An Etymological dictionary of the Scottish Language" Дж. Джеймисона, "Dictionary of the Scottish language" В. Айтча, "Pocket dictionary of the Scottish Idiom" Р. Монхербі тощо.

Другий період розвитку шотландської лексикографії (1846–1920 рр.) можна умовно назвати "діалектологічним", оскільки у цей час з'явилась достатня кількість словників (близько 10), в яких Скотс визнається не самостійною мовою, а діалектом англійської. Важливим є той факт, що переважна більшість авторів цього періоду були шотландцями, таким чином можна констатувати певний рівень відсутності мовної та національної самоідентифікації у тогочасній Шотландії. До найважливіших словників цього етапу можна зарахувати: "A Glossary of North Country words" Дж. Броккета, "Observations on the Scottish Dialect" Дж. Сінклера, "Lowland Scotch" Дж. Вілсона тощо.

Третій період розвитку шотландської лексикографії (1929–1997 рр.) можна умовно назвати "історичним", оскільки він базується на таких концепціях [1, с. 7]:

- 1) складання словників за історичним принципом;
- 2) заміна нормативного принципу складання словників відносно системного дескриптивного підходу;
- 3) опис лексики як системи.

Саме у цей період у 1929 р. була заснована Шотландська національна асоціація (The Scottish National Dictionary Association (SNDA)), яка мала на меті популяризацію мови Скотс шляхом створення словників сучасної шотландської мови. Ця мета була остаточно втілена у 1976 р. у зв'язку із завершенням 10-томного Шотландського національного словника (Scottish national dictionary (SND)). Матеріал для нього відбирався з різноманітних письмових та усних джерел, які датуються від 1700 до 1976 р.

Також у 1931 р. було розпочато роботу над складанням Словника старшотландської мови (The Dictionary of the Older Scottish Tongue (DOST)), який був остаточно завершений у 2002 р. Цей словник складається із 12 томів та охоплює період розвитку лексичного складу Скотс від XII ст. до 1700 р.

Сучасний етап розвитку шотландської лексикографії (1998–2013 рр.) визначимо як "науковий", оскільки аналізуючи словники цього періоду можна виділити такі характерні риси:

- прагнення домогтися такої повноти характеристики слова, яка дасть змогу не тільки зрозуміти його в заданому контексті, а і правильно застосувати у мовленні. Таким чином, здійснюється перехід до словників активного типу;
- прагнення подолати традиційну відірваність словникового опису мови від її граматичного опису, що відтворюється насамперед у навчальних словниках;
- перехід від винятково філологічного опису слова до цілісного філологічного та культурологічного опису слова-поняття, із залученням елементів етнолінгвістичного знання.

Таким чином, однією з особливостей цього етапу є тенденція відображати мовні явища у безпосередньому зв'язку з елементами культури, описуючи тим самим вплив культури на формування мови.

Не менш важливою для сучасного етапу розвитку шотландської лексикографії стала поява навчальних словників шотландської мови, призначених для тих, хто вивчає Скотс, або цікавиться цією мовою. Загалом, у період з 1998 до 2008 р. вийшло друком понад 15 словників і тезаурусів, головним завданням яких є розкриття лексичного та граматичного значення слова, опис варіантів вимови, етимології слова, ідіом та фразеологізмів. До словників цього періоду можна зарахувати: "Concise English-Scots dictionary", "Concise Scots dictionary", "Collins Gem Scots Dictionary", "The Scots Thesaurus" та серію книг "Say it in Scots".

У 2004 р. з'явився перший онлайн-словник мови Скотс (The Dictionary of the Scots Language (DSL)), який містить матеріали Шотландського національного словника

(SND) та Словника старшотландської мови (DOSL), і містить інформацію про етимологію, граматичні особливості й особливості вживання слів, починаючи від XII ст. до сьогодні.

Однією з визначальних рис шотландського лексикографічного процесу в цілому є відсутність одномовних словників, переважна більшість є двомовною (шотландсько-англійські). Таким чином, для всіх словників властиве розкриття значення, походження та особливостей вживання англійською, а не шотландською мовою, що вказує на актуальну мовну проблему на території Шотландії.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, ми дійшли таких **висновків**:

1. Незважаючи на те, що шотландська лексикографія почала розвиватися тільки на початку XIX ст., і порівняно з англійською є досить молодою галуззю, до початку XXI ст. вона досягла значних успіхів. За цей період було видано понад 50 словників, які є переважно двомовними.

2. У розвитку шотландської лексикографічної науки та практики фіксації мовного багатства можна виділити чотири основні періоди: донауковий, діалектологічний, історичний, науковий.

3. Більшість проаналізованих словників сприяла поверненню та становленню мови Скотс у Шотландії, найголовнішим серед яких є "An Etymological dictionary of the Scottish Language" Дж. Джеймісона, котрий значно вплинув не тільки на подальший розвиток шотландської лексикографії, а й на формування літературних норм свого часу.

4. Найбільшого розвитку лексикографія шотландської мови зазнала у два періоди – діалектологічний і науковий, оскільки саме ці періоди характеризуються активною працею лексикографів та появою переважної більшості словників мови Скотс.

5. Головною заслугою словників є фіксація ними значної кількості лексики, частина якої вже архаїзувалася чи навіть вийшла з ужитку. Таким чином, вони можуть бути використані й при дослідженні процесу взаємодії та взаємовпливу сусідніх мов.

Отже, зважаючи на недостатню кількість досліджень, проблеми історичного розвитку шотландської лексикографії потребують подальшої розробки та детального вивчення.

Список використаної літератури

1. Моисеев М.В. Лексикография английского языка: учеб.-метод. пособие для студ. / М.В. Моисеев. – Омск: Изд-во ОмГУ, 2006. – 92 с.
2. Jamieson J. An Etymological dictionary of the Scottish Language / J. Jamieson. – Edinburgh: University Press, 1808. – 637 p.
3. McLaughlin M. John Jamieson: The man who saved Scots' tongue [Electronic

resource] / M. McLaughlin, 2013. – Mode of access: <http://www.scotsman.com/news/arts/john-jamieson-the-man-who-saved-scots-tongue--1-2426855>.

4. The Dictionary of Scots Language [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.dsl.ac.uk/DSLsmall.Html>.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2013.

Лемещенко В.В. Исторический аспект лексикографической фиксации шотландского языка

Статья посвящена проблемам исторического развития шотландской лексикографии. На материале проанализированных словарей выделены основные периоды становления шотландского лексикографического процесса. Определены общие и специфические черты каждого этапа. Установлены основные принципы лингвистического описания лексических единиц, представленных в материалах разных периодов шотландской лексикографической практики.

Ключевые слова: лексикография, шотландский язык (Скотс), этапы лексикографического процесса, история лексикографии.

Lemeshchenko V. Historical aspect of the lexicographic fixing Scottish

The article is dedicated to the problems of the historical development of Scottish lexicography. The main periods of establishment of Scottish lexicographic process have been exposed and analyzed on the materials of Scottish dictionaries. Common and specific features of each period have been defined. Main principles of linguistic description of lexical units, presented in the materials of different periods of Scottish lexicographical practice, have been established.

Key words: lexicography, Scottish language (Scots), periods of lexicographical process, history of lexicography.